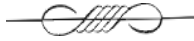

BIRÓ TEOFIL

Piktektől a flamandokig, avagy Dél-Skócia elgermánosodása

Az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó kelta törzsek, valamikor az i.e. VII–VI. században jelentek meg Európa és Kisázsia térségében. Rövid időn belül meghódították Közép- és Nyugat-Európát, egy rövid és dicsőséges időszakban pedig (i.e. IV–III. század) még Itáliát és Hellaszt is sikerült leigáznuiuk. Ezek a félelmetes harcosok, kiknek óriási termete és féktelen yadsága még a görögöket is lenyűgözte, két irányból és két hullámban hódították meg az Ír-, illetve Brit-szigeteket. A britonoknak nevezett britanniai kelták ősei Galliából kiindulva hódították meg, illetve népesítették be a Brit-szigetet, valamint az Ír sziget egyes keleti régióit. Ezek a kelták az ősei a mai wales-ieknek és bretonoknak. A gaeleknek nevezett ír és skót kelták ősapái a Hispán-félszigetről érkeztek az Ír szigetre, majd ennek észak-keleti partvidékéről kiindulva keltek át a mai Skócia észak-nyugati részébe.¹

Manapság csak Írországbán, Skóciában, Wales-ben és Bretagne-ban találunk mind a mai napig kelta nyelvet beszélő közösségeket, így hajlamosak vagyunk ezeket kelta országoknak tekinteni.² Ez azonban téves megközelítés, mert az itt élő és kelta nyelvet beszélő közösségek ellenére, ezen országok lakosságát jelentős részben nem kelta nyelvű etnikumok teszik ki.

Jelenleg Skócia öt és félmillió főt kitevő lakosságának csupán egy elenyésző hányada, mintegy hetvenezer felvidéki lakos beszél kelta őseinek nyelvét, a gaelt.³ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Skócia lakosságának csupán 1,2 %-a rendelkezne kelta felmenőkkel, hisz a több mint ezeréves elangolosodási folyamat eredményezte ezt a gael nyelv szempontjából oly reménytelen állapotot. Azonban az angol nyelv ilyen mértékű diadalát a modernizációt mindig követő angol kulturális hatás nem magyarázhatja meg kizárólagosan.⁴ Skócia területén ősi idők óta fogva jelentős létszámú angol nyelvet beszélő lakosságnak kellett élnie ahhoz, hogy nyelvük az évszázadok folyamán az egész ország anyanyelvévé váljon. Ezt a problémakört szeretném most ezzel az írással körbejárni, hogy megvilágítsam, milyen etnikai összetevők is formálták, és alakították ki a

VIKING DÍZSISAK A VII. SZÁZADBÓL. A IX. SZÁZADI S KÉSŐBBI DÁN PORTYÁK BETÖRÉSEI SÚLYOS KÁROKAT OKOZTAK A SKÓT-ALFÖLDÖN

jelenlegi skót nemzetet. Skócia két, egymástól jellegében teljesen elütő régióra oszlik. Az egyik a skót Alföld, a másik a skót Felvidék. Az Alföld Skócia fejlettebb, kulturáltabb, gazdagabb és népesebb része. A Felvidék ritkán lakott, sziklás, terméketlen és vadregényes terület. Míg az Alföld többé-kevésbé lépést tartott az angol fejlődéssel, a Felvidék mindvégig megmaradt periférikus helyzetében. Vallásilag az Alföld protestáns, míg a Felvidék a reformáció után is jó ideig (XVII. század közepéig) megmaradt katolikusnak, és itt maradt fenn a gael nyelv. Etnikai szempontból a két terület ugyancsak eltér egymástól. Az Alföld lakossága zömében germán származású, míg a Felvidéké inkább kelta. Az alábbiakban azt fogom megvilágítani, hogyan is alakult ki ez az etnikai képlet a hosszú évszázadok távlatából.

A skót Alföld és Felvidék közötti határvonalat a Brit-sziget legkeskenyebb része, a Firth of Clyde és a Firth of Forth között húzódó földszoros jeleni. Ettől délre az Alföld, északra pedig a Felvidék terül el.

Skóciával kapcsolatban az első írásos adataink a rómaiaktól származnak. Ők három jelentős népet (votadini, selgovae, novantae) említenek, akik az alföldi régióban éltek ekkor-tájt (i. sz. 83–211). Megneveznek még egy népet (damnonii), amely valahol az Alföld és a Felvidék határterületein élhetett. A Felvidéken élő sok-sok kisebb-nagyobb néptörzset pedig gyűjtőnéven kaledóniaiaknak (caledonii) nevezték. Ezen népeket a rómaiak még germánnak és keltának tekintették.⁵ A mai kutatók, összevetve a régészeti, nyelvészeti és történeti adatokat, már sokkal definiáltabb képpel rendelkeznek ezen népek etnikai hovatartozását illetően. Ezek alapján tudhatjuk, hogy a skót Alföld délnyugati részében pikte⁶, északnyugati részében briton⁷, keleti régióiban pedig ugyancsak briton népesség élhetett a rómaiak bejövetelekor.⁸ Habár Róma több hadjáratot is vezetett Skócia leigázására, s az Alföld felett a politikai ellenőrzést megszerezte négy-öt évtized erejéig, a térséget nem sikerült sem romanizálnia, sem integrálnia, sőt még pacifikálnia sem. Ennek ellenére minden kétséget kizáróan némi keveredés történt a helybeliek és a rómaiak között.⁹

A következő etnikai változást a skót Alföldön az angelek megjelenése hozta. A germán etnikumú angelek (a mai angolok ősei) erős, expanzív királyságokkal rendelkeztek szerte Angliában. A VI. században elérték a skót határt, s innentől kezdve kegyetlen harcokat vívtak a védekező britonokkal. Az angelek fokozatosan foglalták el a skót Alföld keleti részét, s igázták le annak lakosságát. Végül 638-ban elfoglalták Din Eidyn-t, a mai Edinburgh-t, s ezzel a térség uraivá lettek. Az Alföld nyugati régióinak briton királyságai még ideig-óráig dacoltak az új urakkal, de végül kénytelenek voltak behódolni az angeleknek, s alávetett, vazallus királysággá vált mind Stratchclyde, mind Rheged.¹⁰ Ezen harcok, s az alávettség eredményeként a kelta lakosság részaránya csökkent, míg a germán angeleké jelentős mértékben megnőtt a területen.¹¹

A IX. században új hódítók jelentek meg Skóciában, a vikingek. Innentől kezdve tőlük rettegtek az elnyomott kelták, s elnyomóik, az angelek is. Az első két évszázadban főként dánok garázdálkodtak a skót Alföldön, iszonyatos pusztítást hagyva maguk után. Nem csak szolgaságba vetették a népet, de tucatszámra gyilkolták, s tömegével vitték eladni rabszolgának őket. Ezeket a szörnyűségeket főként Galloway-ben és Stratchclyde-ban követték el, aminek az lett a következménye, hogy a nagyrészt még mindig kelta származású helybeliek nagy számban menekültek át Wales-be, ezzel is erősítették a wales-i és gyengítették a skóciai kelta közösségeket. Mivel ezek között a kelta menekülők között nem csupán fegyvertelen parasztok, asszonyok és gyermekek voltak, hanem erős, fegyveres harcosok is, a stratchclyde-i briton királyság tovább gyengült az Alföld nyugati részében. Az egykori Rheged királyságban

a X. század derekára már a dánok voltak az urak. A század végén azonban a dán elnyomókat a norvég elnyomók váltották fel. Ők a XI. század végéig birtokolták Galloway területét, de norvég települések még több, mint háromszáz esztendőn keresztül léteztek a területen. Mindezek eredményeként határozottan kijelenthetjük, hogy igen erős skandináv elem került be a skót Alföld lakosságának etnikai összetevői közé.¹²

A XI. század folyamán, paradox módon az angolszászok katonai és politikai vereségének következményeként,¹³ jelentős mértékben nő az angolszász etnikum térnyerése szerte Dél-Skóciában. Királyuk halála, s a hastings-i vereség után mind az angolszász királyi dinasztia, mind a nemesség, mind az egyszerű lakosság jó része Skóciába menekült a hódító normannok, illetve a normann szolgaság elől. Ezek az angolszászok nem hódítóként érkeztek a skót Alföldre, hanem új otthont keresve. Királyi adományok és előnyös házasságkötések révén csakhamar a termékeny földek nagy részét meg is szerezték az Alföldön. Mivel ezek a menekültek a saját fejlettebb angol civilizációjukat is magukkal hozták, a hűbériség kialakítását célul kitűző uralkodó legfőbb támaszaivá lettek. Ezért van az, hogy majdnem az összes dél-skóciai nemesi család ezekre az angolszász menekültekre vezeti vissza családfáját.

Azonban nem minden angolszász jött, s telepedett le önként Skóciában. 1070-ben – tehát négy évvel Hastings után – II. Malcolm hadjáratot vezetett Angliába. Elpusztította és végigdúlta Cumberland-et, majd mindkét nembeli fiatal foglyokkal visszatért Skóciába. Pontos adat nem áll rendelkezésünkre az elhurcoltak számát illetően, de a krónikás, durhami Symeon tanúsága szerint igen jelentős lehetett. „Oly nagy volt a fogolyként elhurcoltak száma, hogy sok éven keresztül minden skót faluban, sőt minden skót kalyibában megtalálhatók voltak. Ennek eredményeként Skócia megtelt angol származású cselédekkel és cselédányokkal olyannyira, hogy még napjainkban sem lehet találni falut, vagy házat nélkülük.”¹⁴ Symeon 1120-ban, tehát jó ötven évvel Malcolm hadjárata után írta le ezeket a sorokat. Minden bizonnyal erős túlzásokkal is élt, így kellő kritikával kell őt vizsgálni. Valószínűleg azért Skóciában sem volt angol cselédje mindenkinek, sőt a szegény embereknek, akik a népesség nagy részét alkották, abszolút nem voltak cselédjeik. Itt Symeon kétséget kizáróan csak a módosabb udvarházakra, s nemesi családokra gondolt. Ettől függetlenül a krónikás sorai érzékeltetik, hogy a Malcolm által szolgáló elhurcolt angolszászok száma igen nagy volt.

Malcolm és utódai (Edgar, I. Alexander) örömmel fogadták az országba érkező angol telepeseket, kiknek gazdasági és politikai befolyásuk, valamint hatalmuk egyre nagyobb lett. Ez azt eredményezte, hogy a tehetősebb angolok szívesen jöttek Skóciába, s számuk soha nem látott mértékben megnőtt. I. Alexander angol mintára szervezte át mind az egyházat, mind az államot. A XII. századra Skócia urbánus lakossága már döntően angol etnikumú. Ezt egy másik krónikás, newburgh-i Vilmos is megerősíti: „A skót városok és várak minden lakosa angol.”¹⁵

A normannok angliai hódítása után nemcsak angolszász menekültek, hanem nagy számú normann nemes is érkezett az országba. Akik csalódtak az angliai uralomban, vagy elégedetlenek voltak Hódító Vilmos kormányzásával, Skóciába vonultak vissza. Erre az is ösztönözte őket, hogy az állami hivatalok és különböző javak, előnyök egész sora nyitva állt előttük.¹⁶ Azon normann nemesek számára, akik kevésbé tudtak Angliában érvényesülni, Skócia egy reményteljes lehetőségnek, csábító célpontnak tűnt. Az angolszász és normann nemesek bárhol is telepedtek le, mindenhol erős gazdasági és politikai befolyásra, hatalomra tettek szert. Ezek birtokában új egyházi és állami szabályokat, rendeleteket kényszerítettek rá a vonakodó őslakos népességre. Ez természetesen konfliktusok forrása lett, de mivel az

uralkodó támogatását bírták, az elkezdődött elangolosodási folyamat visszafordíthatatlan volt. A Skót Királyság angolszász jellegűvé válása, melyet modernizációnak nevez a szakirodalom, a X. század derekán kezdődött II. Malcolm Canmore király idejében, de csak I. Dávid (1124–1153) uralkodása alatt teljesedett ki. Az állam központja az északi területekről a skót Alföld keleti részébe tevődött át, melyet ma Lothiannak neveznek. Ez a régió volt egész Skócia legfejlettebb és leginkább urbanizált területe is. Ugyancsak itt volt az angolszász és normann elem fő hatalmi centruma.¹⁷

Mіндеzen hódítókon, menekülteken és fogolyként behurcolt rabokon kívül békés kereskedők is hozzájárultak a skót nép etnikai színességéhez. Már az V. század folyamán források tanúsága szerint,¹⁸ a germán etnikumú frízek jelentékeny településekkel rendelkeztek Délkelet-Skóciában, a Firth of Forth-tól délre. Azonban a források szegényes volta nem teszi lehetővé számunkra, hogy pontosabban meghatározzuk, mennyien is voltak tulajdonképpen ezek az észak-németalföldi telepések, és hogy valójában mit is csináltak e vidéken. Sokkal többet tudunk a XII. század közepén az országba betelepült flamandokról. Mr Fraser Tytler skót történész szerint: „Skócia gazdagságának és jólétének alapjait ezekben a korai időkben az országban található flamand kereskedők nagy számú településeinek köszönheti. Ezek a kereskedők magukkal hozták hazájukból a kereskedelem, illetve a céhes ipar szaktudását, valamint az iparkodás és szorgalom szokását. 1155-ben II. Henrik kiűzte az összes idegent királyságából, így az angliai flamandok seregestül csődültek a számunkra biztonságot és menedékhelyet kínáló szomszédos országba. A XII–XIII. század folyamán Skócia majd minden részében felfedezhetjük ezen szorgalmas polgárok településeinek nyomait.”¹⁹

Mint láthatjuk Skócia déli részének etnikai összetevői igen sokszínűek. A történelmi

A KORA-KÖZÉPKORI SKÓCIA A KR. U. 700 KÖRÜL

időkben őslakosnak tekinthető keltáknak borzasztó sors jutott osztályrészül. Római, angel, dán és norvég hódítás, állandó harc, létbizonytalanság, rabszolgasorba vetés, tömeges lemészárlás és emigráció várt rájuk. Maradékaik az idegen etnikumú, főleg angolszász és normann, földesurak rabigáját nyögtek. Ennek ellenére, hacsak csekély számban is, de maradtak fenn kelta nyelvet beszélő briton közösségek egészen a XVII. század végéig.²⁰ Ezek a csoportok főleg Gal-lowayben maradtak fenn.²¹ Az egyre fogyó kelták helyét az évszázadok folyamán átvették a skót Alföld területén a különböző germán etnikumú telepések, kereskedők, iparosok. Fríz, angel, dán, norvég, angolszász, normann és flamand települések tömkelege alapult. Ezek lakossága az idők folyamán keveredett egymással, s az egyre fogyó keltákkal is. Ezen összetevők által jött létre a tulajdonképpeni alföldi skót. Az Alföld délnyugati és északnyugati régióiban meg van ugyan az esély, hogy a helybéli lakos találhat felmenői között

kelta származásúakat, azonban Dél-Skócia legnagyobb része jellegében és származását tekintve germán eredetű. Ezt az a tény is igazolja, hogy a XVII. század elején V. Jakab skót király (Angliában I. Jakab) Ulster gyarmatosításában az angol telepeseken kívül főleg dél-skóciai telepeseket ösztönzött az Észak-Írországba történő átköltözésre. Az áttelepült skótok rengeteg földbirtokot kaptak a koronától, amely teljesen megbízott az új ulsteri telepesekben, azok lojalitásában.

Elképzelhetőnek tartom, hogy Jakab szívesen látta volna Ulsterben a skót Felvidék még mindig archaikus klánszervezetben élő, gael nyelvű, nagy részben még katolikus, lázadásra állandóan készen álló kelta származású lakosságát. Ezek a felvidéki skótok valószínűleg csak az írek makacosságát és Angliával szembeni ellenérzését erősítették volna. Jakabnak ellenben Írország angol mintára történő modernizációja volt a célja. Nem véletlen tehát, hogy az uralkodó Dél-Skóciából hívott telepeseket. Azok angolszász etnikuma és kultúrája mind kiválóan predesztinálta őket Írország anglicizálására.²² Az alföldi skót germán származását bizonyítja az a tény is, hogy az újkor folyamán végig szász (Sas-senach) névvel illették őket a skót felvidékiek. Sir Walter Scott, a legnagyobb skót író írásaiban az alföldi skótokat általában szintén szászoknak, míg a felvidékieket keltáknak nevezi.²³

Végeredményben bátran állíthatjuk, hogy Skócia déli részének, az Alföldnek a lakossága döntő részben germán etnikumú vagy, hogy Andrew Lang történész sorait idézzem: „Az eredetileg ír származású skótok adták a nevét annak az országnak, amely lakosságának legnagyobb része vérségileg és nyelvileg is angol származású.”²⁴

PIKT KŐLAP, ISMERETLEN JELENTÉSŰ VÉSETTEL

BIBLIOGRÁFIA

- ANDREW LANG: „*History of Scotland*”. Vol: I.
 FRASER TYTLER: „*History of Scotland*”. Vol: II., ciii., § 4.
 W. MOODY–F. X. MARTIN (szerk.): *Írország története*. Budapest, 1999, Corvina.
 JAMES G. LEYBURN: *The Scotch-Irish (A Social History)*. Chapel Hill, 1962, The University of North Carolina Press.
 JOHN MACLEOD: *Highlanders*. A history of the gael. London, 1997, Hodder Stoughton.
 MAGNUS MAGNUSON: *Scotland*. The story of a nation. New York, 2000, Grove Press.
 PATERSON: *History of the County of Ayr*. Vol: I.
Tacitus Agricolája és Germániája. Ford: Télfy Iván, kiadja: Lampel Róbert, Pest 1867.
 The making of the Ulster Scot; by Professor JAMES HERON. In: *Henry Jones Ford: The Scotch-Irish in America*. Hamden, Connecticut 1966, Archon Books.

JEGYZETEK

- ¹ Moody–Martin: . m.: 26–28.
- ² Bretagne természetesen nem ország, s Wales-nek, illetve Skóciának sincs önálló állami szuverenitása.
- ³ MacLeod: i. m. 6.
- ⁴ Magyarország, Csehország, Lengyelország sem vált német nyelvűvé az ebben a régióban uralkodó német hatalomnak politikai, gazdasági, kulturális dominanciája és hatása következtében. Ugyancsak nem váltak orosz nyelvűekké a cári elnyomás alatt szenvedő lengyelek. A majd’ ezer évig Magyarországhoz tartozó Felvidék, Erdély és Horvátország szláv nyelvű lakossága sem vált magyar nyelvűvé a magyarság kulturális, politikai és gazdasági befolyásának következtében. Sőt Anglia lakossága sem vált francia nyelvűvé a normannok hódítását követően.
- ⁵ Tacitus *Tacitus Agricolája és Germániája*. Ford: Télfy Iván, kiadja: Lampel Róbert, Pest 1867. XI. fejezet 10.
- ⁶ A piktek eredete mind a mai napig nem tisztázott. Két elmélet áll szemben egymással. Az egyik szerint a piktek kelták, míg a másik elmélet hívei azt vallják, hogy a piktek erős kelta kulturális hatáson estek át ugyan, de etnikailag nem kelták, sőt nem is indoeurópaiak, hanem ők Észak-Britannia prekelta őslakói.
- ⁷ The making of the Ulster Scot; by Professor JAMES HERON. In: *Henry Jones Ford: The Scotch-Irish in America*. Hamden, Connecticut 1966, Archon Books. 558.
- ⁸ Magnusson: i m. 25–26.
- ⁹ Lásd a 7. jegyzetet, 559.
- ¹⁰ Magnusson: i m. 31–32.
- ¹¹ Az angyekek ezt főleg az őslakos kelták szisztematikus kiűzésével, lakóhelyükről történő kiűzésével, valamint angyekek helyükre történő telepítésével és új angol települések alapításával érték el. Lásd a 7. jegyzetet, 559–560.
- ¹² Ennek a legjobb bizonyítéka az a leírás, melyet egy XIX. századi norvég író közöl velünk. „A skót Alföld nyelve annyira hasonlatos Skandináviához, hogy amikor egy skót tengerész hajótörést szenvedett Jütland és Norvégia partjainál, minden nehézség nélkül tudott kommunikálni saját anyanyelvén a helybéli emberekkel.” Lásd a 7. jegyzetben i. m.: 562.
- ¹³ Malcolm Canmore skót (kelta) király Észak-Skóciából kiindulva 1018-ban ádáz harcok után elfoglalja Northumbriát az angyektól és megszerzi Stratchclyde-ot. Ezzel létrehozza az egyesült Skót Királyságot. Az ő ideje alatt alakult ki a tulajdonképpeni skót-angol határ, s habár hosszú időnek kellett eltelnie míg ez a határvonal mindkét fél által szentesítést nyert, de minden kétséget kizáróan Malcolm Canmore volt az az uralkodó, aki létrehozta és letette

a középkori királyság alapjait. A másik vereség, amely az angolszász elem skóciai növekedését eredményezte az angolszászok 1066-os hastings-i kudarca volt. Ezekután a hódító normannok leigázták, s szolgaságba hajtották a korábbi hódítókat, az angolszászokat.

¹⁴ Paterson: History of the County of Ayr, Vol: I. 18.

¹⁵ Lásd a 7. jegyzetet, 565.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 565–567.

¹⁸ Ugyanott 569.

¹⁹ Tytler, vol: II., ciii., § 4.

²⁰ MacLeod: i. m. 9.

²¹ Ez azért is érdekes, mert Galloway területén elvileg a piktek voltak az őslakosok. A kelta nyelvű csoportok ily sokáig való fennmaradása azon kutatókat erősíti, akik a pikteket kelta etnikumúaknak tartják. Ha kelta nyelvük csak régi hódítóiktól felvett nyelv lett volna, akkor mi indokolta volna azt, hogy az új hódítók nyelvének ellenében kitartsanak régi hódítóik nyelve mellett?

²² Leyburn: i. m. XVI–XVIII.

²³ Lásd a 7. jegyzetben 574.

²⁴ Lang: i m. vol: I. 37.

A FOTÓALBUM MAGYARORSZÁG ELSŐ ÉS UTOLSÓ GŐZMOZDONYJAVÍTÓ-MŰHELYÉNEK, AZ ISTVÁNTELKI JÁRMŰJAVÍTÓNAK A MINDENNAPIAIBA NYÚJT BEPILLANTÁST. A MŰVÉSZI KÉPEKET MAGYAR ÉS ANGOL NYELVŰ KÍSÉRŐSZÖVEG EGÉSZÍTI KI.